وشککردنی عێراق و هەرێمی کوردستان لە دەرەوە و نێوخۆوە

Research Center

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
www.rudawrc.net
2025

پووختە

عێراق و هەرێمی کوردستان لە هەردوو رووی دەرەوە و نێوخۆوە تووشی قەیرانێکی گەورە بوونەتەوە، کە ئەویش قەیرانی کەمبوونەوەی ئاو. ئێستا عێراق و هەرێمی کوردستان لەبەردەم مەترسییەکی گەورەی وشکبووندان کە لە هەموو مێژوودا نەبینراوە، بەتایبەتی کە ئاوی نوێبووەوەی ساڵانە بۆ هەر تاکێک ئێستا نزیکەی 600 مەتر سێجایە و لە دەیەی داهاتوودا دەبێتە نیوە کەمتریش .

لەڕووی وشککردنی دەرەوەوە، تورکیا وەک یەکێک لە گرنگترین هۆکارەکان دەردەکەوێت، چونکە لە ساڵی 1980ەوە تاوەکو ئێستا 16 پرۆژە و بەنداوی گەورەی لەسەر هەردوو رووباری دیجلە و فورات بنیات ناوە لە چوارچێوەی پرۆژەی گاپ دا. بەنداوی ئەتاتورک وەک یەکێک لە چوار گەورەترین بەنداوی جیهان دەتوانێت 48.7 ملیار مەتر سێجا ئاو گەنجینە بکات و 2520 مێگاوات کارەبا بەرهەم بهێنێت. ئەم پرۆژانە وایکردووە کە هاتنی ئاو بۆ عێراق و هەرێمی کوردستان بە رێژەی 40% کەم بێتەوە، بەشێوەیەک کە تورکیا کۆنترۆڵی 88%ی ئاوی فورات و 56%ی ئاوی دیجلە دەکات کە دێتە ناو عێراقەوە.

ئێرانیش وەک دراوسێیەکی دیکە، لەسەر رووبارە هاوبەشەکانی ئەڵوەن، سیروان و زێی بچووک زیاتر لە 20 بەنداو و پرۆژەی دروستکردووە کە توانای گەنجینەکردنی 1.87ملیار مەتر سێجا ئاوی لەسەر تەنیا رووباری سیروان هەیە. هەروەها ئێران هەندێک رووباری وەک کەنگیر و گەنجان چەم بەتەواوی وشککردووە و لە ساڵی 2011ەوە بە راشکاوی راگەیاندووە کە هەموو ئەو رووبارانەی لە ئێرانەوە دێنە عێراقەوە دادەخات بەهۆی کەمئاوی خۆی.

لەڕووی کێشەکانی نێوخۆوە عێراق لە پێنجەمین پلەی وڵاتانی زۆر بەکارهێنەری ئاوی جیهاندایە، کە هەر تاکێک ساڵانە 1410 مەتر سێجا ئاو بەکاردەهێنێت. کەرتی کشتوکاڵ 73%ی کۆی ئاوی بەکارهاتوو بەکاردەهێنێت کە بڕەکەی لە ساڵی 2022دا گەیشتووەتە 17.31 ملیار مەتر سێجا، بەڵام هێشتا شێوازە کۆنەکانی ئاودێری بەکاردەهێنرێت و ساڵانە 5 ملیار دۆلار بەرهەمی کشتوکاڵی هاوردە دەکرێت. لەهەمان کاتدا کێشەی گەورەی پاککردنەوەی ئاوی بەکارهاتوو هەیە، بەشێوەیەک تەنیا 1.09 ملیار مەتر سێجا لە 11.25 ملیار مەتر سێجا ئاوی قورس (پیسی بەکارهاتوو) پاک دەکرێتەوە.

یەکێک لە گرنگترین کێشەکان بەردەوام عێراق زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان لە بەرامبەر کەمبوونەوەی ئاوی نوێبووەوەیە. ئێستا ژمارەی دانیشتوانی عێراق و هەرێمی کوردستان 46.1 ملیۆن کەسە و هەر تاکێک 695 مەتر سێجا ئاوی نوێبووەوەی ساڵانەی هەیە، بەڵام لە 2030دا کە ژمارەی دانیشتوان دەگاتە 52 ملیۆن کەس، ئاوی نوێبووەوە دەبێتە 543 مەتر سێجا بۆ تاکێک، و لە 2035دا کە دانیشتوان دەبنە 57 ملیۆن کەس، ئاوی نوێبووەوە دەگاتە 391 مەتر سێجا کە نیوەی ئێستایە. ئەمە لەکاتێکدایە کە ستانداردی جیهانی پێویستی بە لانی کەم 1000 مەتر سێجا بۆ هەر تاکێک هەیە.

Research Center

کاریگەری ئەم قەیرانە لەسەر کەرتەکانی دیکەش لە عێراق دەردەکەوێت، بۆ نموونە لە کەرتی نەوت و گاز بۆ بەرهەمهێنانی هەر بەرمیلێک نەوت پێویستی بە 1.5 تاوەکو 3 بەرمیل ئاوە، بەشێوەیەک ساڵانە 141 ملیۆن مەتر سێجا ئاو بۆ بەرهەمهێنانی نەوت بەکاردەهێنرێت. لە هەرێمی کوردستانیش 12 کۆمپانیای بەرهەمهێنەری ئاسن کە ساڵانە 4.7 ملیۆن تۆن ئاسن بەرهەمدەهێنن، پێویستیان بە 2.8 ملیار مەتر سێجا ئاو هەیە.

بەپێی پەیمانگەی سەرچاوەکانی جیهان، عێراق لەنێو 25 وڵاتی جیهاندا کە بەرزترین ئاستی گوشاری بنەڕەتی لەسەر ئاویان هەیە، بە 4.14 خاڵ لە ٥ خاڵەوە. مەترسیدارترین پارێزگاکان قادسیە، نەجەف و موسەننان و کەرکوک، کەچی لە هەرێمی کوردستان سلێمانی و دهۆک بەرزترین مەترسییان هەیە. ئەم کەمبوونەوەی ئاوە بووەتە هۆی کۆچبەری ناوخۆیی، بەشێوەیەک لە 2021دا 20 هەزار کەس کۆچیان کرد، لە 2023دا گەیشتە 130 هەزار کەس و لە 2024دا بووە 696 هەزار کەس، واتە ڕێژەی زیادبوونی کۆچکردن بەهۆی گۆڕانی کەشوهەوا و کەمبوونەوەی ئاو لەچەند پارێزگایەکی عێراق و لەماوەی سێ ساڵدا 33.8% بووە.

پێشبینییەکان ئاشکرا دەکەن کە لە 2030دا گوشاری بنەڕەتی لەسەر ئاو لە هەموو پارێزگاکان زیاد دەبێت، بەتایبەتی پارێزگاکانی باشور وەک نەجەف، قادسیە و کەربەلا. گوشار لەسەر دانیشتوان دەگاتە بەرزترین ئاست کە 5 خاڵە، پاشان پیشەسازی بە 4.5 خاڵ. هەروەها عێراق لەڕووی ئامادەیی بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی گۆڕانی کەشوهەواوە لە پلەی 122ەمی جیهاندایە و لەنێو لاوازترین وڵاتەکان دایە.

لەکۆتاییدا، پێویستە لە سێ ئاستەوە کار بکرێت: یەکەم لە ئاستی نێودەوڵەتی بۆ بە نێودەوڵەتیکردنی پرسەکە لە نەتەوەیەکگرتووەکان و وەستانەوە دژی پرۆسەی گۆڕینی ئاڕاستەی ڕێڕەوی ئاو لەلایەن تورکیا و ئێرانەوە، دووەم لە ئاستی نێوخۆیی بنیاتنانی ژێرخانی ئاو و پاککردنەوەی ئاوی بەکارهاتوو، سێیەم بەرزکردنەوەی هۆشیاری تاک و دانانی پرۆگرامی پەروەردەی ئاوی بۆ بەکارهێنانی زانستیانەی ئاو.